

Glimtar från rörelser

Sollerön har som samhälle genom sin huvudsakliga bebyggelse alltid haft en viss ö-karaktär, vilket inneburit en isolering, som kan ha haft en både positiv och negativ effekt, skyddad men också utestängd från yttre påverkan och "rörelser". Men isoleringen har ingalunda varit så stor som på många mera centralt belägna platser i landet. Jordbruket var uppspjälkat i smålotter, nödåren svåra, befolkningen stadd i stark tillväxt, och män såväl som kvinnor måste vissa tider på året bege sig ut på arbetsvandringar. Därigenom kom de i kontakt med tidens rörelser, som liksom svallvågor ofta via Amerika även nådde Siljans stränder: emigrationen, godtemplarrörelsen, mormonismen, religiösa och politiska rörelser. Av dessa behandlas godtemplarna i annat sammanhang och emigrationen förhoppningsvis i en kommande årgång. Därför vill vi här ge några glimtar från de religiösa rörelserna. Dessa är föga dokumenterade, men i de fall vi kunnat följa dem kan de ge inblickar i levnadsomständigheter och människoöden av stort intresse.

Ända fram till 1800-talet hängde kyrka och världslig styrelse nära samman, kanske ända från hedenhös, och styrdes lika auktoritärt. Men från den tiden började mer individuella och mot all föregående auktoritet riktade läror att göra sig gällande. I sitt slag var de kanske minst lika auktoritära. Mest bekant har väl Erik-Jansismen, en från Hälsingland kommande rörelse blivit. Mest har den blivit känd för de stora bokbål den ställde till med, där snart sagt alla böcker utom Bibeln brändes. Den hade i Mora en mycket aggressiv och fanatisk företrädare i sockenskrådaren Anders Blomberg från Färnäs, som blev orsaken till att ett 25-tal personer därifrån emigrerade till Bishop Hill i Nord-Amerika. Därav tycks dock Soll ha varit oberört, märkligt nog. I stället kom mormonismen något senare, den Mora tycks ha undgått. Dock utvandrade härifrån till Bishop Hill f soldaten Sund Lars Häll, f 1852, från Gruddbo, jämte hustrun Smis Anna och två döttrar, varav den ena dog under resan.

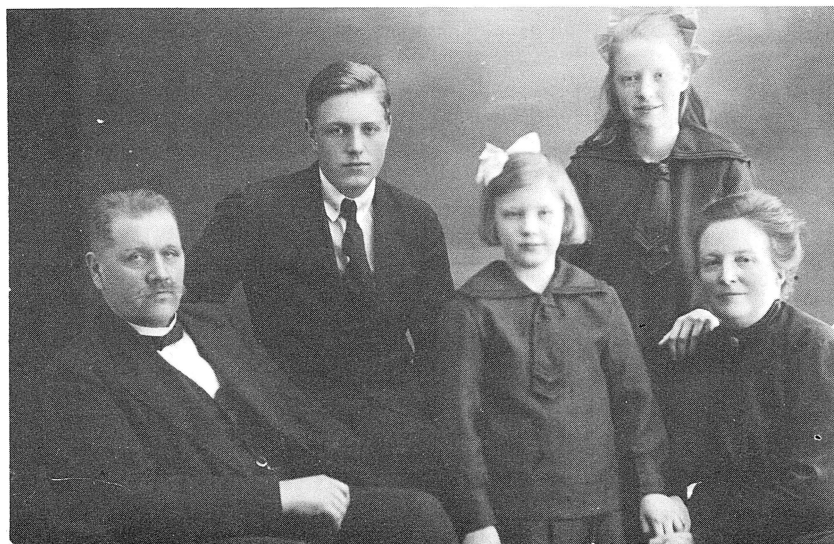
I mitten på 1800-talet nådde väckelserörelser Sollerön från två håll. Orsabor hade genom sina arbetsvandringar och genom vandrande predikanter och hantverkare påverkats av herrnhutismen i Norrland, och en stark väckelse uppstod, som kom i strid med den etablerade kyrkliga läran, dels genom förbud mot enskilda sammankomster, konventiklar, dels genom att man praktiserade nattvard utan skriftermål, något som var i lag påbjudet. Det blev en bitter och uppsplitande strid, innan konventikelplakatet upphävdes år 1858. Förra prästen i Orsa, Helmer Fält, skildrar detta intressant och med känsla för båda parter i en liten bok: "Om Orsa-läseriet". — En förgrundsfigur i denna strid var Näs Per

Ungdomsföreningen o. 1918 med missionsförsamlingens predikant Björnsdorf

Persson, som flera gånger fått sitta i fängelse på vatten och bröd för sin tros skull. Han kom att vistas i Utanmyra på Soll o. 1855 jämte Gunners Jon Jonsson från Nusnäs och hans lag av hantverkare för att måla Storlafvas-stugan, som nu är på Hembygdsgården. Genom deras husandakter, som egentligen var kamouflerade konventiklar, började här en stark religiös väckelse. Den spädades på, då människor i stora skaror kom vandrande genom skogarna från Järna och andra trakter i Västerdalarna för att delta i stormötena i Mora. I Västerdalarna var väckelsen starkt influerad av haugianismen i Norge. Att dessa väckelser kunde gå så fredligt och utan svårare strider fram över våra trakter berodde nog mest på att vi som präst på Soll hade Lars Dalin och i Mora Denis Borg, "kolportörbiskopen", som båda stod väckelsen och herrnhutismen ganska nära.

Dessa stormöten, i Mora vid midsommartid och i Ål i Mikaelitid, hade en omfattning, som vi nu har svårt att föreställa oss. De hade 10 000-talet deltagare, som kom från hela övre Dalarna. — "Ännu lever minnet i våra bygder av dessa oförgätliga stormöten i Mora, då åkande och gående från skilda håll färdades till högtid under sång. Tiomilaskogarna genljöd av deras sånger, och man förtäljde och samtalade om sina andliga erfarenheter. Man kom i överlastade båtar från Soll, Leksand och Rättvik. Man samlades i Mora kyrka eller på prästgårdsplanen och sjöng Herrens lov. Prosten Borg var suverän ledare. Man började kl 8 på morgonen och höll på till sena kvällen i ett par tre dagar. Det kunde

Pastor August Nilsson med familj

vara dussinet talare, hälften präster och hälften lekmän, och man arbetade sida vid sida i gott samförstånd. Väckelsens folk var ett!" Så berättas ur samtida källor. — Ett fint minnesmärke från denna väckelse- rörelsens tid är Gesunda Bönhus, se "Sool-Öen" 1973.

Men väckelsens vårtider varar inte heller beständigt, och snart var man inne i strider, om försoning, dop, nattvard, statskyrkotillhörighet och annat, som spaltade upp väckelsens folk i baptister, metodister, missionsförbundare, fosterlandsstiftare m fl. De teologiska riktlinjerna och lärosatserna har säkerligen inte varit avgörande för medlemskap för solleröbon utan mera personlig utstrålning hos ledare tillika med en varm församlingsgemenskap. Ibland hade man en egen församling på Soll, ibland slöt man sig samman med Mora. De flesta av dessa fortlever ännu, men E.F.S. förekommer inte längre här. Därför vill jag citera en skildring av föreningen från den tid det begav sig, hämtad från Karlsson: "Väckelserörelser i Dalarne.":

"Sollerö Missionsförening, (som E.F.S.-föreningen kallades på den tiden) bildades sannolikt år 1869. Första kassaboken är från år 1870, där behållningen från föreg. år är 26:46. Inkomsterna har varierat högst betydligt. Under krigsåren översteg de 2 000:—. På 70-talet inköptes en ägolott på auktion för 40 riksdaler av Rull Daniel i Bråmåbo. Denna ägolott går under namnet *missionsäkern*, och första redovisade avkastningen är för 1874 då grödan försåldes för kr 89:87. (Enligt Lars Håll kunde man se tre Håll Andersar i skörd samtidigt på åkern). Även en del skog har kunnat avverkas.

Syföreningen är en av de få, som bibehållit sin ursprungliga prägel. Symötena börjar kl 10 f m och räcker till "mjölkdays" på e m. Syföreningens vänner skänker ull och lin, som kardas och spinnes vid dessa symöten. Av ullen blir så småningom strumpor och vantar och av lingarnet handdukar och duktyger. Vävarna läggs upp en 75 alnar långa, och vännerna hjälpas åt att väva. Det går inte att föreläsa på dessa symöten, när omkr. sju spinnrockar är i farten, utan det får bli under "rasterna". Däremot går det förträffligt att sjunga till spinnrockssuret, och sjunges gör det mycket. För främlingen är det en oförgätlig högtidsstund att vara med på ett av dessa symöten.

I tidningen Budbäraren för år 1934 omnämnes ett av de gamla missionshemmen på Sollerön hos de nu hemgångna makarna Tolla Olof Andersson och Krång Karin Larsdotter. Deras föredöme i trohet och nitälskan för missionen manar till efterföljd, och vi bedja om att flera hem på Sollerön måtte bli verkliga missionshem.

Give Herren att denna vackert belägna plats, Siljans pärla, snart måtte blomstra som en Herrens örtagård".

Efter Tolla Olof Anderssons död lade hans dotter Tolla Anna Olsson ner ett hängivet arbete i föreningens tjänst. Den sista som förestod kretsen var Rull Anna, Anna Hagman, som under årens lopp varit värdinna för otaliga evangelister och pastorer av olika kategorier. Hennes intresse för och duglighet i hemslöjd fick sitt utlopp både i syföreningarna och i den år 1950 startade Hemslöjdsföreningen.

Omkring sekelskiftet började uppdelningen i sekter göra sig märkbar, men den blev aldrig skarpt åtskiljande, bl a därför att alla använde samma samlingslokal, missionshuset. Redan i början på 1880-talet återfinns de första baptisterna från Soll i Mora-församlingen, och år 1890 bildades Sollerö Fria Missionsförsamling. I Metodistförsamlingen i Mora, som bildats år 1876, inskrevs år 1898 de första metodisterna från Sollerön. Det var Påls Per Eriksson, f. 1861 och hans hustru Håll Mejt från Kulå. Denna församling hade tidvis en mycket livlig verksamhet här, i synnerhet genom den legendariske pastor August Nilsson och hans familj. Han tycks ha utövat ett stort inflytande, och bland alla pastorer, som verkat här, är han den man minns bäst. Så fort man nämner hans namn lyser ansiktena upp. Hans verksamhet, i två omgångar mellan åren 1898—1924, omspanner sammanlagt sjutton år. Han var en andligen rik man, enkel och rejäl, och deltog gärna i folkets vardagliga arbete. Han hjälpte dem med slätter och att ta upp potatis och var man nu kunde behöva en hjälpande hand. Sådan var också en av hans omtyckta efterträdare, evangelisten Henrik Eriksson, som tidvis nästan tjänstgjorde som dräng i nämndemansgården. Ibland kunde man se honom komma cyklande med en hässjekrake på axeln! Han har berättat, att han under sin utbildningstid var så fattig, att han knappt ägde klä-

Tolla Olof Andersson och Krång Karin Larsdotter

derna på kroppen. — Detta livsmönster kunde väl stämma med förre läsarprästen Lars Dalin, men knappast med dåvarande prästers, och klart är att de därigenom kom sina medmänniskor mänskligt nära. Henrik Eriksson övergick sedan till ett verksamhet arbete i Ekumeniska rörelsen.

Till stamtruppen av metodister hörde Krång-familjen i Myckelbyn, den familj som helt dog ut under "spanskan" omkr. 1915, och systemen Anna, som sen blev nämndemansmora, likaså hela Påls-familjen i Häradarvet. Sar-familjen hade stark anknytning där liksom personer ur Bos-, Bond- och Järk-familjerna. Handlanden Nils Andersson var kassör. Anna Stolt i Ryssa, 95 år men fortfarande minnesgod och vital, är den siste kvarvarande av den gamla kretsen. Den sista som representerade Sollerö-kretsen var Påls Selma, gift med Trapp Albert Karlsson från Gesunda. Och det gjorde hon med anspråklös och klok värdighet. Jag minns henne särskilt från Alliansföreningen. Om inte andra brydde sig om att komma, så nog gjorde hon det och framförde klart sina åsik-

ter. Hennes dotter Sigrid har berättat något om sina minnen från den tiden.

”I början på 1900-talet hade man efter väckelserna en mycket stark ungdomsverksamhet på Soll. All slags ungdom var med utan hänsyn till samfundstillhörighet. Man hade möten men också utflykter både till lands och sjöss, och man sjöng och spelade, ”Låt mig få höra om Jesus”, ”Långt bortom rymden vida” och andra frälsningssånger. Fiolerna som under väckelsetidens kamp mot synd och värld bröts sönder och brändes, var väl för besudlade med dansmusik för att få användas, men man spelade cittra och gitarr och t o m ibland ett litet dragspel. Så också på symötena, då en predikant var med och föreläste. Sen hade vi missionsvävar och bakade tunnbröd, det gjorde vi ända in på 50-talet.

På våarna var vi ute och högg missionsved. Den skulle användas att elda den stora metodistkyrkan i Mora med ända tills den byggdes om. Vi var borta på Bergslagens skogsskifte och högg, och vi hade knytkalas. Det var ett par dagar varje vår, och jag var då med tre gånger. Predikantfamiljen och Svanströmsfamiljen var också med, även gamla fru Svanström hade yxa med sig, fast hon var så gammal. Jag släpade bara, men det var drygt och man fick ont i armarna. Men roligt var det!

Mor hade en så stark tro, hon tvivlade nog aldrig. Men på slutet talade hon inte mycket om det utan höll det mest för sig själv. Hon har berättat om hur hon kom att bli metodist. — Hon var med i ungdomsföreningen och förlovad med far. Hon blev kallad av ”de äldste bröderna” till missionshuset en söndag förmiddag. Där uppmanade de henne att bryta med sin fästman, eftersom han om än aldrig så präktig inte var ”frälst”. Hon blev naturligtvis mycket ledsen men lovade ingenting. — På hemvägen mötte hon predikanten August Nilsson, och han såg förstås att hon var ledsen. Så småningom fick han höra orsaken. ”Håll dig bara riktigt nära Gud du, Selma”, var hans enda råd. Hon gjorde det, och efter en tid var både hon och Albert med bland de trognaste metodisterna. . .”

Ännu en rörelse skall nämnas, och den hade med metodismen gemensamt att påverkan i vardagslivet var viktigast: ”Jag skall med min gärning visa er min tro”. Rörelsen är svåråtkomlig, där finns varken namn eller matrikel. Den kom också från Amerika och kännetecknas bl a av att den tar avstånd från all publicitet. Men eftersom knappast något kan fungera i medvetandet utan namn har man trots de berörda vara både mormoner, kväkare och Jehovas vittnen, vilket allt är felaktigt. Själva kallar de sig ”Jesu vänner” men kallas ”toraiter” i Orsa. De fungerar snarast som ett hemligt sällskap, som vill infiltrera hela samhället med gudstro och kärlek, men deras inflytande kan inte påvisas i medlemsantal och siffror.

Rörelsen kom till Sverige genom Tora Per Sigra från Bjus i Orsa. Han var enligt uppgift baptist, for till Amerika och kom tillbaka därifrån som ”broder” för rörelsen, hade föga framgång, for tillbaka till

Amerika och kom igen, och nu tände det på allvar. Han gifte sig senare med Jakobine från Danmark och bildade familj. Och rörelsen fortsatte, och fortsätter än, men lika anonym. Inte heller i Orsa vet man mycket om den. Men varje sommar samlas man till kongress, nu i Stackmora, med deltagare från många länder. Men om detta får man föga veta, för livet ska verka, inte orden, "Livet var människornas ljus".

Johanna Brav har haft kontakt med rörelsen och kan berätta därom. Man vill leva så bokstavligt som möjligt som Jesus och hans apostlar. Alla föreskrifter är bibelcitat. Man har inga präster eller pastorer, inga bönhus, inga orglar eller kyrkklockor. Däremot cittra och gitarr, för strängospel fanns på Jesu tid. Husandakt och "samtal" hålles, dop och brödsbrytelse likaså, den senare med "jordens saft" och en kaka bröd. Allt skall vara äkta. — "Bröderna" eller "systrarna" sändas ut två och två, blir de inte mottagna, skall de "skudda stoftet av sina fötter" och vandra till nästa by. De ska inte ha kollekt eller mottaga lön för egen del men gärna ge bort åt behövande. "I haven fått för intet, given för intet!" — De två "bröder" som verkade i Gesunda på 1930-talet förtjänade sitt levebröd genom vedhuggning. "Bröder" verkade på Sollerön i flera omgångar. De plockade bär på höstarna och hjälpte f ö till med varjehanda. De bodde hos Anna Hagman, och sympatisörer kom till dem med mat, bl a Alma Larsson, som annars inte var svag för "fripredikanter". De hade välbesökta husandakter i Bengtsarvet hos Frisk Kisti, som var från Bjus i Orsa, rörelsens dåvarande hemort. Flera kvinnor från Bengtsarvet anslöt sig till rörelsen, blev döpta i Lillån i Orsa och deltog i kongresserna.

Det är svårt att bedöma resultatet av deras verksamhet. (Allra minst vill de det själva: om det gick för bra att sjunga, tystnade de!) Men hos alla som kom i beröring med dem tycks deras gärning och böner ha efterlämnat intrycket av en allvarlig och äkta gudstro, som genomsyrat livet och som lämnat oförglömliga intryck ända in i våra dagar.

Vi har nu kyrka och gudstjänstlokaler, som vi älskar och är tacksamma för. Där har vi många möjligheter att fira en högtidlig och innerlig gudstjänst. Men ibland är det nästan så vi saknar de enkla stugmötena, där vi kom varandra och Gud så mänskligt nära. Många riktigt gamla minns ännu från sin barndom väckelsetidens stugmöten och kan berätta om dem. — Redan förberedelsen var förväntansfull. Man drog ut det fåtaliga bohaget från stugan och tog in grova, ohyvlade bräder, som lades på stolar och bockar att sitta på. Brasan brann i spisen, och fotogenlampan tändes över bordet med vit duk, som tjänade som altare med Bibel, Sions Toner och kanske en cittra. Stugan fylldes snart med folk, och de mindre barnen hyvades upp i översängarna för att alla skulle få plats. Det hände ändå, att predikanten fick gå genom fönstret för att

Den första metodisten på Soll, Påls Per Eriksson, med barnbarnsbarn.

komma in! Både den fysiska och den andliga temperaturen steg, och oljelampan flämtade och höll på att slockna av syrebrist. Man sjöng de gamla väckelsesångerna, som nu blivit oss kära på nytt och ingått i vår psalmbok. Rörelsen, sången, värmen, predikantens vädjande röst, allt blev till ett oförgätligt minne långt efter sedan orden sjunkit i glömskans djup.

Det går inte att tala om väckelsen utan att nämna dem som burit den vidare från trakt till trakt, lekmannapredikanterna och kolportörerna. De kallades så för att de för att kunna livnära sig på sina predikoresor sålde uppbyggesettidningar och skrifter, en verksamhet, som kunde bli ganska betydande. Deras liv var verkligen strapatsrikt. De var vana att

bli illa behandlade av både präster och sådana, som hade annan tro eller ingen tro alls. Predikantvandringarna skedde emellan att de skötte sitt lilla jordbruk eller sitt hantverk eller ibland var lärare. Anders Lundén hade sitt lilla jordbruk att sköta och sedan även sin småskola. Kurt Johansson, smeden från Siljansfors, skötte sin smedja på dagarna, gick sedan den 1 1/2 mil långa vägen till Gesunda för att predika på stugmötena och sen hem på natten för att kunna stå i smedjan igen nästa morgon. Nils Jernberg från Järna, som varit i Amerika, minns de gamla för hans "väldiga predikningar" och för att han särskilt tog sig an barnen och ville föra dem "på frälsningens väg". — När Hedbergs Olof, som varit småbrukare och småskollärare i Djura, skulle ut på sin första missionsresa, måste han gå från Limå bruk till Gesunda, en sträcka på två mil, i snöslask och tungt väglag. Han greps av missmod och "längtade tillbaka till Egyptens köttgrytor och sin lilla småskollärlön". Han satte sig alldeles uttröttad på en snöplog vid vägen för att vila och tog upp sin Bibel, slog upp den på måfå och läste: "En tjänare är icke för mer än hans herre, inte heller ett sändebud för mer än den, som har sänt det". Detta gav honom nya krafter och förvissningen om att han var en stor Herres tjänare och sändebud. — En annan gång skulle han gå från Rättvik över isen till Soll för att predika, en sträcka på två mil. Morgonen var vacker, men snart började ett våldsamt snöväder, och till slut tappade han både vägen och riktningen. Mot aftonen när snövädret hade lättat tyckte han sig urskilja ljus i fjärran. När han äntligen letat sig fram mot ljuset — var han i Rättvik igen, därifrån han hade utgått på morgonen. Då gäller det att ha en tro, som kan försätta berg!

Dessa män — och kvinnor med förresten, de var också med och predikade och fick sitta i fängelse på vatten och bröd — för verkligen tanken på de första apostlarna och deras vandringar. De hade en tro och har givit oss ett arv, som vi inte skulle förspilla — förvissningen om en Trons värld och ett Guds rike som är

*"— värd all din flit,
värd all din bön och din längtan —.
Ingen ångrar sig, som väl hunnit dit,
Kronan förtjänar din trängtan —."*

Lilly Sterner-Jonsson